

РОЗДІЛ IV

Професійна педагогіка: вітчизняний і зарубіжний досвід

УДК 378.18:37.015.3 – 316.46–057.87

Корякін Олексій Олексійович,
викладач кафедри образотворчого мистецтва,
теорії, історії музики та художньої культури,

Навчально-науковий інститут культури і мистецтва
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87-1
Учебно-научный институт культуры и искусств
Сумской государственной педагогической университет
имени А.С.Макаренко
40002, г. Сумы, ул. Роменская, 87-1
Educational-Scientific Institute of Culture and Arts Sumy
State Pedagogical University named after A.S. Makarenko
40002, Sumi town, Romenska str., 87-1

ПОДОЛАННЯ СТОСУНКІВ ДОМІНУВАННЯ В СТУДЕНТСЬКІЙ АКАДЕМІЧНІЙ ГРУПІ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. Відповідно до законодавчого забезпечення фахової підготовки основними завданнями, зокрема, є: 1) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання; формування в учнів моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя в освітньому процесі; вміння вільно мислити і самоорганізовуватися в сучасних умовах; 2) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів; 3) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства тощо [4]. У процесі професійної підготовки здобувачі вищої освіти об'єднують міжособистісні стосунки в академічних групах, які можуть впливати на підготовку майбутнього фахівця. Такі міжособистісні стосунки як в академічній групі, так і в органах студентського самоврядування та позитивно впливають на процес професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У СРСР дослідження лідерства було проведено вперше у 20-30-х роках ХХ ст. Їх завданнями, в основному, було дослідження лідерства у дитячих колективах. Акцентувалася велика роль лідерів у становленні та розвитку групових стосунків (Є. А. Аркін [1]). Пізніше серед науковців підвищується інтерес до цього предмету досліджень. З одного боку, це пояснюється розвитком концепції колективу (В. І. Зацепін [5]), з іншого, – практичними потребами суспільства (А. В. Петровський, Л. І. Уманський [11]). Видаються наукові праці з проблеми співвідношення лідерства та управління (А. І. Баштинський, А. І. Вендов, В. Д. Гончаров, Б. Д. Паригін [9]), поглиблюється розуміння лідерства у дитячих та юнацьких колективах (Л. В. Артемова,

І. П. Волков, Я. Л. Коломінський [7].), актуалізується проблема критичного осмислення праць зарубіжних психологів (Н. С. Жеребова [3]). Дослідники формують різні характеристики лідерів, механізми їх висування та впливу лідера на групу та, загалом, роблять узагальнення про те, що на сьогодні існуючих матеріалів недостатньо для побудови задовільної актуальної картини динаміки групового лідерства. Поняттям лідера називаються особи, що мають розвинуті моральні якості, здатні виконувати суспільно-корисні функції та підтримувати суспільно-значущі відносини лідерства. Однак досвід педагогічної практики дозволяє стверджувати, що особи, які мають інші особистісні якості, не завжди конструктивно впливають на групу і, виходячи за свої функції, вибудовують в ній відносини домінування. Таких людей ми класифікуємо як осіб, схильних до домінування, що характеризуються прагненням до влади, завищеною самооцінкою, прагненням керувати, не рахуватися з думкою оточуючих. Домінування розуміється як прагнення до керівництва, управління, здійснення своєї влади, не маючи на те достатніх підстав з метою задоволення, передусім, власних прагнень та інтересів. Міжособистісні стосунки домінування у студентській групі та їх взаємозв'язок з процесом фахової підготовки не були предметом наукових праць, тому актуальним завданням є визначення цього виду міжособистісних стосунків у студентських академічних групах та розробка психологічних якостей осіб, схильних до таких відносин. Формування та закріплення в студентській академічній групі міжособистісних стосунків домінування в процесі фахової підготовки обумовлює вірогідність перенесення цих відносин випускниками на свою майбутню професійну діяльність. Такі відноси-

ни негативно впливають на формування під час навчання професійних та особистісних якостей студента [2]. Соціальне значення роботи щодо подолання міжособистісних стосунків домінування для розвитку суспільства в цілому через зміну динаміки міжособистісних стосунків студентів достатньо високе, особливо за обґрунтування можливості перетворення домінування на лідерство.

Мета статті полягає у визначенні міжособистісних стосунків домінування в системі соціальних процесів в студентській групі, в конкретизації психологічної характеристики таких осіб і заходів щодо подолання міжособистісних стосунків домінування в студентській академічній групі.

Виклад основного матеріалу. Як уже вказувалося, в процесі фахової підготовки здобувачі вищої освіти об'єднані в академічні групи. Студентська академічна група відрізняється від інших малих груп наступними особливостями: основним видом діяльності (навчання з метою одержання вищої освіти); єдністю мети й мотивації (прагнення членів студентської академічної групи здобути певну спеціальність); обмеженістю періоду існування (4-5 років); відносною стабільністю складу; суворою послідовністю й планомірністю навчальної роботи; високим ступенем самоврядування (староста групи, заступник старости, профгрупорг тощо).

Хоча студентську академічну групу за рядом показників можна вважати однорідною, вона може поєднувати, особливо якщо розглядається академічна група студентів заочної форми навчання; людей різного віку; осіб, які вже здобули вищу освіту за різними спеціальностями; представників різних національностей; з різними індивідуальними психологічними якостями й таких, що мають неоднаковий сімейний стан. Психологія студентської групи містить у собі як загальну атмосферу її функціонування, так і стосунки, суспільну думку, колективний настрій, традиції тощо [6]. Студентська академічна група характеризується спрямованістю на оволодіння професією; спільністю потреб, інтересів, цілей і завдань; перспектив і зобов'язань, що передбачають досягнення високих результатів у навчальній та іншій діяльності; наявністю спільних справ, у яких беруть участь всі члени групи; відношенням членів колективу до обраної професії як покликання; певним рівнем згуртованості.

Згуртованість як ціннісно-орієнтаційна єдність показує ступінь збігу оцінок, установок і позицій групи стосовно об'єктів (осіб, завдань, ідей, подій), найбільш значимих для справ групи в цілому [2]. Показником (індексом) згуртованості служить частота збігів оцінок або по-

зицій членів групи стосовно об'єктів, істотно значимих для групи в цілому.

В контексті предмету нашого дослідження необхідно окремо зупинитися на характері стосунків, суспільній думці та інших соціально-психологічних явищах і процесах, що мають місце в студентській академічній групі. Стосунки між студентами в групі, хоча й залежать від особливостей кожного з них, визначаються, насамперед, навчально-виховною роботою та загальною організацією діяльності студентів. Серед дослідників існує думка, що стосунки будуються на психологічній основі, зокрема на симпатіях і антипатіях. Цим пояснюють розвиток суспільних стосунків і прогнозують можливі шляхи соціальних змін. Вітчизняна психологія не заперечує ролі психологічного фактора в процесі розвитку стосунків між людьми. Спрямованість, характер, темперамент, інтереси, звички тощо впливають на стосунки людей, але психологічний фактор, основні психологічні якості людей існують не самі по собі, вони базуються на діяльності й залученості в спілкування кожного члена групи [2]. У структурі стосунків у студентській академічній групі можна виділити кілька сфер: офіційну, суспільно-політичну й побутову, а також їхній невід'ємний аспект – систему особистісних психологічних стосунків. Офіційні стосунки визначаються статутом ВНЗ, положеннями про ВНЗ та іншими нормативними документами. Суспільно-політичні стосунки пов'язані з контактами студентів у період проведення різних зборів, диспутів, бесід, на вечорах художньої самодіяльності, спортивних змаганнях тощо. Побутова сфера стосунків теж досить важлива, оскільки багато студентів живуть із рідними і близькими, мають друзів і часто з ними зустрічаються. Орієнтація академічних груп на професійні, культурні й моральні цінності на всіх курсах приблизно однакова, але варіюється залежно від спеціальності. Характер і сила впливу групи студентів на особистість і діяльність кожного з них залежать від того, який психологічний клімат сформувався в академічній групі, наскільки вибір індивідуальних цілей погоджений із цілями групи. Дослідження соціологів вказують на те, що студенти, зберігаючи високу згуртованість, у той же час оцінюють цю характеристику своїх груп невисоко. Це пояснюється тим, що ділові відносини в студентських групах не набули багатобічного характеру, і, якщо взаємодопомога розвинена в групах відносно високо, взаємна вимогливість має потребу в подальшому розвитку. Першокурсники дають найвищу оцінку як міжособистісним, так і діловим стосункам у групах. Оцінка міжособистісних стосунків у групах знижується зі збільшенням віку студентів. Відповідність між

віком і курсом дозволяє стверджувати, що фактор спільного навчання впливає на оцінку стосунків, заломлюючись через систему факторів, серед яких провідна роль належить віку.

Найважливішим компонентом процесу становлення особистості в період навчання у ВНЗ є формування моральних норм поведінки в сфері міжстатевих відносин. Молодь студентського віку відчуває потребу в міцній дружбі, близькій людині, відвертості й довірі, шукає приклад для наслідування. Взаємодія студента із групою пов'язана із установами дружніх взаємин. Дослідження психологів свідчать про те, що найбільше цінуються оптимізм, життєрадісний настрій, гумор, високий рівень культури, вміння зрозуміти іншу людину й надати допомогу у важку хвилину, самостійність суджень, високі моральні якості. Менш значимі високі рівень загальних професійних знань, ініціативність, енергійність. [3].

В студентській академічній групі окреме місце займають відносини лідерства. Лідер – найавторитетніша особистість, яка реально чи формально відіграє центральну роль у діяльності організації та регулюванні групових взаємин. Часто лідерів зображують з негативним забарвленням, однак спеціальних термінів для цього в науковий обіг не вводять. На вирішальну роль особистісного фактору вказує Фархад Ільясов, розглядаючи проблему лідерства через етологічну призму [6]. Дана теорія має дискусійний характер. Він вказує, що побудова суспільства потребує ієрархічної поведінки. Базовим («біологічним») регулятором такої поведінки виступає агресія. Вчений оригінально трактує поняття агресії, визначаючи її як «конкурентну поведінку в умовах дефіциту ресурсів, яка реалізується у формі нападу, що супроводжується переживанням певних емоцій (страх, роздратування, гнів, злість, ненависть тощо) і спрямовану на перерозподіл деякого ресурсу (влади, сегменту ринку, території тощо) на свою користь. Власне соціальна (внутрішньовидова) агресія, на думку науковця, це – механізм створення ієрархії, тобто взаємин домінування – субдомінування, поділу на «вождів та натовп». Дослідник зосереджує особливу увагу на складових характеру лідера або головних характеристиках агресивної особи: схильність до роздратування, прагнення створювати конфлікти, нав'язувати їх, активно (довго і часто) і вміло погрожувати, стійкість до погроз зі сторони інших. Ф. Ільясов визначав постать лідера як особистість, котра вміє спричинити постійний психологічний тиск на оточуючих і демонструє рішучість привести погрозу в дію [6]. Основою агресивної поведінки, на його думку, є страх перед дефіцитом ресурсів (харчів, води, території, статевого партнера) і страх смер-

ті, болі («дефіцит комфорту»). Таким чином, трактування лідерства даного дослідника більше тяжіє саме до домінування, однак дотепер не існує єдиної точки зору щодо визначення та природи ані лідерства, ані домінування.

Американський психолог А. Пріллєтенскі, вивчаючи груповий феномен пригнічення, визначає, що він функціонує, на його думку, зокрема, через «механізм домінування» [10]. Бразильський педагог П. Фрейре у своїй праці «Педагогіка пригноблених», аналізуючи недоліки традиційних форм навчання вказує на пригноблення учнів та домінування вчителя над ними [12]. На нашу думку, дослідники студентства як соціальної групи та міжособистісних стосунків в ній недостатню увагу у порівнянні з конструктивним лідерством приділяють міжособистісним стосункам домінування у студентській академічній групі, які також суттєво впливають на формування професійних та особистісних якостей студентів.

Таким чином, в нашому дослідженні домінування розуміється як одна з форм міжособистісних стосунків в малій групі, що виражається в перевазі, прагненні панувати, панувати, здійснювати свою владу, не маючи на те достатніх підстав для задоволення власних прагнень і інтересів, маніпулювання членами групи.

На протизагу стосункам домінування у групі може сформуватися конструктивне лідерство.

Особистість, схильна до домінування, характеризується: активною життєвою позицією стосовно власного життя; реалізацією життєвих планів за рахунок власного потенціалу та можливостей членів групи; високою оцінкою себе як активного діяча власного життя (причому з боку групи як лідер оцінюється невисоко); прагненням домінувати, отримувати визнання, прагненням до здобуття позитивних реакцій оточуючих, починаючи з простого підтвердження; прагненням до влади; самопізнанням як основою для реалізації власного потенціалу та здійснення своєї влади; прагненням уникати невдачі та потребою у досягненнях як засобу досягнути високого рівня у будь-якій справі; прагненням бути в групі, граючи роль лідера, не будучи таким насправді; сприйманням себе здібним за необхідності чи за сприятливим збігом обставин вести за собою інших, переслідуючи, передусім, власні цілі.

В основі висування того або іншого студента на позицію лідера навчальної групи та прояву у нього схильності до домінування лежить складний процес психологічного ціннісного обміну. Кінцевим результатом ціннісного обміну на будь-якій стадії його розгортання є приписування суб'єктові партнерами по групі певного статусу залежно від величини його внеску в різні сфери життєдіяльності групи. Саме тому

вже через кілька місяців в студентській академічній групі на лідерські позиції можуть виступати окремі студенти. Причому, виходячи з аналізу педагогічного досвіду, часто лідер у студентській академічній групі з ситуаційного перетворюється на конструктивного дієвого лідера саме в процесі протидії стосункам домінування, які провадяться іншими студентами в групі.

Якісний та кількісний аналіз результатів дослідження та досвід роботи зі студентами дозволяє нам сформулювати власну типологію студентів, схильних до домінування. В узагальненому вигляді вона може бути розкрита в трьох основних типах: практичний, емоційний, інтелектуальний. Характеристика кожного типу нами розглядається в трьох основних компонентах: 1) когнітивний, 2) емоційний, 3) поведінковий. Залежно від того типу, до якого належить особа, схильна до домінування, змінюється характер психолого-педагогічної взаємодії викладачів, які працюють у академічних групах, в яких виявлені студенти, схильні до домінування. Специфіка функцій лідера і студента, схильного до домінування, обумовлена особливостями групи, якою вони намагаються керувати; в одних групах вирішальне значення мають функції, що відрізняють від інших, і можуть залежати як від спеціальності, так і від курсу та інших чинників.

Традиційно вважають, що лідер має чотири основні якості – турбуватися про людей, мати тверді переконання, керувати людьми та вміти заохотити їх до своєї справи, створюючи умови, щоб люди діяли якнайкраще. Особа, схильна до домінування, не здатна виконувати в повній мірі всі лідерські якості та функції.

Здійснення влади, тобто посідання домінантної позиції у взаємодії, полягає у цілеспрямованій реалізації суб'єктом своєї волі. Отже, є всі підстави тлумачити домінування як засіб досягнення власних, часто корисливих цілей, одним із шляхів розширення особистісної свободи та самоактуалізації за рахунок інших. Саме тому актуальною стала розробка таких заходів і педагогічних умов, які могли б суттєво знизити рівні прояву міжособистісних відносин домінування.

В результаті дослідження нами були сформульовані психолого-педагогічні умови подолання стосунків домінування у студентській академічній групі, що включені до моделі роботи з подолання відносин домінування. Їх умовно розділено на дві групи: «педагогічні» і «психологічні». До «педагогічних» умов належать: діагностика стосунків домінування (виявлення студентів, схильних до домінування на ранніх етапах існування студентської групи); врахування рівня адаптації студентів та рівня

педагогічної взаємодії між викладачами та студентами, які реалізуються у формі консультування та інформування студентів, схильних до домінування; а також кураторів студентських академічних груп та викладачів, що працюють зі студентами, схильними до домінування. До «психологічних» умов належать: рівень самооцінки студентів та тривожності, рівень розвитку комунікативних, організаторських та лідерських здібностей, психолого-педагогічної культури науково-педагогічних працівників, що реалізується через тренінгові програми для студентів, схильних до домінування та для груп, в яких навчаються такі студенти. Враховуючи отримані результати, була запропонована авторська модель подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі. Вона може бути реалізована за дотримання визначених психолого-педагогічних умов і містить у собі такі компоненти: цільовий (мета, завдання), концептуальний (підходи, принципи), критеріальний (показники), змістовий (суб'єкти, форми і методи роботи) та оцінювально-результативний.

Цільовий компонент передбачає мету і завдання моделі. Мета – подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі і розвиток лідерства. Завдання – виявлення стосунків домінування та лідерства у студентській академічній групі, подолання домінування як негативного прояву міжособистісних стосунків і розвиток лідерства, підготовка студентів до виконання ролі лідерів в університетському самоврядуванні, методичне та програмне забезпечення цього процесу.

Концептуальний компонент передбачає використання в процесі роботи з подолання стосунків домінування в студентській групі особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів, застосування суб'єкт – суб'єктної взаємодії, партнерства, цілісності та гуманізму.

Критеріальний компонент містить у собі показники міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі (прагнення до влади, комунікативні та організаторські здібності, лідерські здібності, самооцінка, тривожність комунікативна дистанція).

Змістовий компонент передбачає суб'єкти та форми і методи роботи з ними. Суб'єктами є студенти, у яких виявлена схильність до домінування, до конструктивного лідерства, означені міжособистісні стосунки; а також науково-педагогічні працівники, що працюють в таких групах; найближче соціальне оточення (батьки, найближчі друзі) студентів, у яких виявлена схильність до домінування.

Форми і методи роботи – це консультативна робота зі студентами, схильними до домінуван-

ня, та студентами, схильними до лідерства; консультативна робота з кураторами студентських академічних груп та викладачами, що працюють зі студентами, схильними до домінування; тренінгові програми для студентів академічних груп, де виявлено стосунки домінування, та зі студентами, схильними до домінування. Програма тренінгу для членів студентської академічної групи, в якій виявлено стосунки домінування (одне – два заняття на тиждень), містить у собі три основні блоки: 1) формування мотиваційно-орієнтовної ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (3 заняття); 2) формування виконавчої ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (4 заняття); 3) формування контрольно-оціночної ланки взаємодії з особами, схильними до домінування (4 заняття).

Оцінювально-результативний компонент передбачає вивчення домінування та лідерства у студентських академічних групах та використовується у вигляді, відповідно, вхідного моніторингу (для виявлення стосунків домінування та лідерства) та вихідного моніторингу (для виявлення результативності запропонованих заходів).

Взаємозв'язок якості фахової підготовки та психолого-педагогічних особливостей студентської групи акцентується у багатьох дослідженнях [13]. Зростає значення подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі та розвитку лідерства. Психолого-педагогічний механізм

перетворення домінування в конструктивне лідерство реалізується через використання запропонованих в моделі форм та методів (зокрема тренінгові програми для академічних груп, в яких виявлені студенти, схильні до домінування), та зниження прояву домінування та підвищення прояву лідерства у студентській групі. Міжособистісні відносини домінування безпосередньо ґрунтуються на потребі влади і розвиваються під її впливом, що необхідно враховувати при роботі в студентському середовищі, тому прагнення до влади серед інших є одним із основних показників міжособистісних відносин домінування у студентській групі.

Висновки. Отже, міжособистісні стосунки конструктивного лідерства та домінування мають незаперечне значення у формуванні та розвитку сучасної студентської академічної групи, яке відбувається паралельно з навчально-виховним процесом. Стосунки домінування створюють несприятливий груповий клімат та стають на заваді продуктивному навчально-виховному процесу. Відносини конструктивного лідерства мають переважно позитивний характер, сприяють формуванню студентського колективу та підвищенню рівня професійної культури майбутніх фахівців незалежно від спеціальності, водночас відносини домінування мають, переважно, зворотній вплив. Актуальним залишається питання конкретизації окремих аспектів методики подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі в процесі фахової підготовки.

Література

1. Аркин Е. А. Задачи и методы изучения детского коллектива / Евгений Аркин // Деринг В. Психология школьного класса. Предисловие. – М. – Л., 1929. – С. 3-30.
2. Ершова Н. Г. Методические аспекты психолого-педагогического сопровождения учебно-воспитательного процесса в период адаптации студентов к обучению в высшей школе / Наталья Ершова // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №5. – С.14-17.
3. Жеребова Н. С. Лидерство в малых группах. / Наталья Жеребова // Научные доклады высшей школы. – Философские науки. – 1968. – № 5. – С.8-6.
4. Закон України «Про вищу освіту» // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3> (дата звернення: 01.11.2017)
5. Зацепин В. И. К вопросу о структуре вертикального общения в коллективе / Владимир Зацепин // Руководство и лидерство / Ред. Б.Д. Парыгин. – Л., 1973. – С. 78-93.
6. Ильясов Ф. Н. Политический маркетинг. Искусство и наука побеждать на выборах / Фархад Ильясов. – М.: ИМА-пресс, 2000. – 200с.
7. Коломінський Я. Л. Міжособистісна взаємодія як соціально-психологічна детермінанта становлення громадянськості сучасної молоді у контексті спадщини А. С. Макаренка / Ярослав Коломінський // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. / За ред. Максименка С. Д. – К.: Гнозіс, 2004, т. 6, вип. 2. – С. 159-163.
8. Кричевский Р. Л. Модель одного из механизмов группового лидерства // Психология воспитания в первичном коллективе / Роман Кричевский. – Ярославль, 1980. – С. 110-116.
9. Парыгин Б. Д. Руководство и лидерство / Борис Парыгин // Руководство и лидерство / Ред. Б. Д. Парыгин. – Л., 1973. – С. 5-12.
10. Пріллєтенскі А. / Айзек Пріллєтенскі // Психологія і духовність (Світоглядні аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології) . – Т. 2. // Гуманістична психологія в 3 т. [ред. – упор. Р. Ткач, Г. Балл]. – К.: Унів. вид-во «ПУЛЬСАРИ», 2005. – 279с.
11. Уманський Л. И. Лидер и лидерство в контактных группах / Лев Уманський // Общение как предмет теоретических и прикладных исследований: Тезисы Всесоюзного симпозиума. – Л.: ЛГУ, 1973. – С. 168-170.
12. Фрейре П. Педагогика угнетённых. Глава 1. / Пауло Фрейре // Lifejournal. URL: <http://ru-ghost3d.livejournal.com/170857.html> (дата звернення: 1.11.2017)
13. Фурманець Б. І. Психолого-педагогічні особливості та умови вивчення студентської малої групи / Борис Фурманець // Особливості підготовки сучасного фахівця (зб. наук. праць). URL: <http://www.kpi.kharkov>

References

- 1.Arky'n E.A. Zadachy` y` metody y`zucheny`ya detskogo kollektv`va / Yevgen Arkin // Dery`ng V. Psy`xology`ya shkol`nogo klassa. Predy`slovy`e. – M. – L., 1929. – S. 3-30.
- 2.Ershova N.G. Metody chesky`e aspekty psy`xologo-pedagogy`cheskogo soprovozhdeny`ya uchebno-vospytatel`nogo processa v pery`od adaptacy`y` studentov k obucheny`yu v vysshej shkole / Nataliya Yershova // Teory`ya y` prakty`ka fy`zy`cheskoj kul`tury. – 2000. – #5. – S.14-17.
- 3.Zherebova N. S. Ly`derstvo v malyx gruppax. / Nataliya Zherebova // Nauchnye doklady vysshej shkoly. — Fy`losofsky`e nauky`. – 1968. – # 5. - S. 8-16.
- 4.Zakon Ukrainy`n` «Pro vy`shhu osvitu» // Baza dany`x «Zakonodavstvo Ukrainy`n`»/VR Ukrainy`. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3> (data zvernennya: 1.11.2017)
- 5.Zacepy`n V.Y`. K voprosu o strukture verty`kal`nogo obshheny`ya v kollektv`ve / Volody`my`r Zacepin // Rukovodstvo y` ly`derstvo / Red. B.D. Parygy`n. – L., 1973. – S. 78-93.
- 6.Y`l`yasov F. N. Poly`ty`chesky`j markety`ng. Y`skusstvo y` nauka pobezhdat` na viborax / Farxad Y`l`yasov. – M.: Y`MA-press, 2000. – 200 s.
- 7.Kolomins`ky`j Ya.L. Mizhosoby`stisna vzayemodiya yak social`no-psy`xologichna determinanta stanovlennya gromadyans`kosti suchasnoyi molodi u konteksti spadshhy`ny` A.S. Makarenka / Yaroslav Kolomins`ky`j // Zbirny`k naukovy`x pracz` Insty`tutu psy`xologiyi im. G.S.Kostyuka APN Ukrainy`. / Za red. Maksy`menka S.D. – K.: Gnozis, 2004, t. 6, vy`pusk 2. – S. 159-163.
- 8.Kry`chevsky`j R.L. Model` odnogo y`z mexany`zmov gruppovogo ly`derstva // Psy`xology`ya vospyt`tany`ya v pervy`chnom kollektv`ve / Roman Kry`chevsky`j. – Yaroslavl`, 1980. – S. 110-116.
- 9.Parygy`n B.D. Rukovodstvo y` ly`derstvo / Bory`s Pary`gin // Rukovodstvo y` ly`derstvo / Red. B.D. Parygy`n. – L., 1973. – S. 5-12.
- 10.Prilietenski A. / Ajzek Prilietenski // Psy`xologiya i duxovnist` (Svitoglyadni aspekty` gumanisty`chno zoriyentovany`x napryamiv u suchasnij zaxidnij psy`xologiyi) . – T. 2. // Gumanisty`chna psy`xologiya v 3 t. [red. – upor. R. Tkach, G. Ball]. – K.: Univ. vy`d-vo «PUL`SARY`», 2005. – 279 s.
- 11.Umansky`j L.Y`. Ly`der y` ly`derstvo v kontaktnyx gruppax / Lev Umans`ky`j // Obshheny`e kak predmet teorety`chesky`x y` pry`kladny`x y`ssledovany`j: Tezy`sy` Vsesoyuznogo sy`mpozy`uma. – L.: LGU, 1973. – S. 168-170.
- 12.Frejre P. Pedagogy`ka ugnetyennyx. Glava 1. / Paulo Frejre // Lifejournal. URL: <http://ru-ghost3d.livejournal.com/170857.html> (data zvernennya: 1.11.2017)
- 13.Furmanecz` B.I. Psy`xologo-pedagogichni osoby`vosti ta umovy` vy`vchennya students`koyi maloyi grupy` / Bory`s Furmanecz` // Osoby`vosti pidgotovky` suchasnogo faxivcy`a (zb. nauk. pracz`). URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Naukova_periody`ka/elits/2012/30/Psy`xologopedagogichni%20osoby`vosti%20ta%20umovy`%20vy`vchennya%20students`koyi%20maloyi%20grupy`.pdf (data zvernennya: 1.11.2017)

Корякін О. О. Подолання стосунків домінування в студентській академічній групі в процесі фахової підготовки.

Стаття присвячена проблемі стосунків домінування в системі соціальних процесів в студентській групі, конкретизації психологічної характеристики таких осіб і обґрунтування заходів з подолання відносин домінування в студентській академічній групі в процесі фахової підготовки.

У статті представлений загальний огляд особливостей студентської групи та характеристика відносин в таких групах, серед яких особливе місце займають домінування і лідерство; пропонується визначення домінування в контексті стосунків в студентській групі як зверхності, прагнення панувати, владарювати, здійснювати свою владу, не маючи на те достатніх підстав з метою задоволення власних прагнень та інтересів, маніпулювання членами групи.

У дослідженні дається узагальнена характеристика особистості, схильної до домінування, і розглядаються три основних типи таких студентів: практичний, емоційний, інтелектуальний, характеристика кожного з яких розглядається в трьох основних компонентах: 1) когнітивний, 2) емоційний, 3) поведінковий. В статті також розкриваються психолого-педагогічні умови подолання стосунків домінування у студентській академічній групі, що включені до моделі роботи з подолання стосунків домінування: діагностика стосунків домінування, врахування рівня адаптації студентів та рівня педагогічної взаємодії між викладачами та студентами; рівень самооцінки студентів, тривожності; рівень розвитку комунікативних, організаторських здібностей та лідерських здібностей студентів, а також рівень розвитку психолого-педагогічної культури науково-педагогічних працівників. Модель подолання стосунків домінування у студентській групі в процесі фахової підготовки містить у собі такі компоненти: цільовий, концептуальний, критеріальний, змістовий та оцінювально-результативний. Перетворення домінування в лідерство реалізується через використання запропонованих в моделі форм та методів, зниження прояву домінування та підвищення прояву лідерства у студентській групі.

Ключові слова: міжособистісні стосунки студентів, домінування, лідерство, студентська академічна група, типологія студентів, модель подолання міжособистісних стосунків домінування у студентській академічній групі.

Корякин А. А. Преодоление отношений доминирования в студенческой академической группе в процессе профессиональной подготовки.

Статья посвящена проблеме отношений доминирования в системе социальных процессов в студенческой группе и конкретизации психологической характеристики таких лиц, а также обоснованию мер по преодолению отношений доминирования в студенческой академической группе в процессе профессиональной подготовки. В статье представлен общий обзор особенностей студенческой группы и характерис-

тика отношений в таких группах, среди которых особое место занимают доминирование и лидерство, дано определение доминирования в контексте отношений в студенческой группе как превосходство, стремление господствовать, властвовать, осуществлять свою власть, не имея на то достаточных оснований для удовлетворения собственных стремлений и интересов, манипулирование членами группы.

В исследовании представлена обобщенная характеристика личности, склонной к доминированию, а также три основных типа таких студентов: практический, эмоциональный, интеллектуальный, характеристика каждого из которых рассматривается в трех основных компонентах: 1) когнитивный, 2) эмоциональный, 3) поведенческий.

В статье также раскрываются психолого-педагогические условия преодоления отношений доминирования в студенческой академической группе, включенных в модель работы по преодолению отношений доминирования: диагностика отношений доминирования, учет уровня адаптации студентов та педагогического взаимодействия между преподавателями и студентами; уровень самооценки студентов, тревожности; уровень развития коммуникативных, организаторских и лидерских способностей студентов, а также уровень развития психолого-педагогической культуры научно-педагогических работников. Модель преодоления отношений доминирования в студенческой группе в процессе профессиональной подготовки включает в себя следующие компоненты: целевой, концептуальный, критериальный, содержательный и оценочно-результативный. Преобразование доминирования в лидерство реализуется через использование в модели предложенных форм и методов через снижение проявления доминирования и развитие проявления лидерства в студенческой группе.

Ключевые слова: межличностные отношения студентов, доминирование, лидерство, студенческая академическая группа, типология студентов, модель преодоления межличностных отношений доминирования в студенческой академической группе.

Koriakin O. O. Overcoming the domination relations in the student academic group in the process of professional training.

The article is devoted to the problem of relations of domination in the system of social processes in the student group and the concretization of the psychological characteristics of such persons, as well as the justification of measures to overcoming the domination relations in the student academic group in the process of professional training. The article contains the characteristics of the student academic group and the characteristics of relations in them, among which dominance and leadership occupy a special place. The article proposes the definition of dominance as superiority, aspiration to dominate, to rule, to exercise their power without having sufficient grounds for satisfying their own aspirations and interests, and manipulating the group members. The study suggests a generalized characterization of a person inclined to domination and three types of such students: praxical, emotional, intellectual, each of which is considered in three main components: 1) cognitive, 2) emotional, 3) behavioral. The article also reveals the psychological and pedagogical conditions for overcoming the domination relations in the student group: diagnosis of dominance relations, taking into account the level of student adaptation, taking into account the level of pedagogical interaction between teachers and students; the level of self-esteem of students, the level of anxiety of students, the level of development of communicative and organizational abilities, the level of development of students' leadership abilities, the level of development of the psychological and pedagogical culture of scientific and pedagogical workers. The model of overcoming the domination relations in the student group includes: target, conceptual, criterial, informative and evaluative-appraisal components. Transformation of dominance into leadership is realized through the use of the forms and methods proposed in the model, through the reduction of the manifestation of domination and the development of the manifestation of leadership in the student group.

Keywords: interpersonal relations of students, domination, leadership, student academic group, typology of students, model of overcoming interpersonal relations of domination in the student academic group.